

מה הבעיה שלך עם עשיו?

המייילדת של יעקב ועשו תזכור אותם בוודאי, כי בלידה הזו נקשרו שני עניינים לא מצויים: התינוק האחד יוצא אדמוני "כאדרת שער" והשני מגיח לאוויר העולם כשהוא אוחז בעקבו של אחיו. אבל המיוחדות של עשיו ויעקב ניכרה עוד בהריון (הקשה) של אמם רבקה. האולטרסאונד האלהי מנבא נבואה מלאת מתח: "שְׁנֵי גֵימִם בְּבֶטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מְלֹאִם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (בראשית כה, 23). כשהילדים גדלים ניכרים ההבדלים ביניהם. יעקב היה ילד של אמא, איש תם יושב אוהלים ואילו יצחק אהב את עשו, "אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה", טיפוס יצרי ושעיר.

המסורת היהודית גינתה את עשיו בחריפות: בעוד שיעקב יושב האהלים למד, כך טענו חז"ל בבית המדרש של שם ועבר, נאמר על עשיו שהוא עבר על שלוש העבירות החמורות ביותר - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, שעליהן נאמר "ייהרג ובל יעבור". ואם לא די בכך, נאמר שהוא "צד את הבריות בפיו", היינו, רימה אותם, שהיה שקרן ואפילו ש"הפקיר עצמו כשדה", היינו התמסר לזנות גברית.

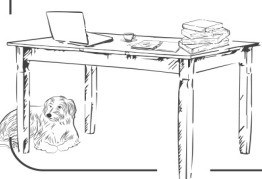
מה בטקסט יכול ללמד אותנו שעשיו היה רשע ופושע איום כל כך? אדרבה, מלשון המקרא אנו לומדים שהוא היה אדם פעיל, איש שטח שדאג לאביו, וביקש לרצות את הוריו - כשהבין שנשותיו הכנעניות מצערות אותם, נשא לאישה את מחלת, בתו של ישמעאל. למרות ארציותו עשיו היה גם רגיש... תגובתו המרה כשגילה את דבר גניבת הבכורה היא אחד הביטויים הדרמטיים והכואבים בתורה: "הַבְּרָכָה אֲחַת הוּא לְךָ אָבִי? בְּרַכְנִי גַם אָנִי, אָבִי, וַיֵּשָׂא עֵשָׂו קֶלֶו וַיִּבֶן (שם כז, 38). עשו היה אימפולסיבי למדי ומכר את הבכורה בעד נזיד עדשים, אבל למרות זאת, הוא ידע לסלוח, ובפגישה המחודשת לאחר שנים רבות עם יעקב הוא רץ לקראתו "וַיֵּרָץ עֵשָׂו לְקִרְאָתוֹ וַיַּחְבְּקֵהוּ, וַיִּפֹּל עַל-צַוְאָרוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ" (שם לג, 4), ורק אחרי הפצרות רבות היה מוכן לקבל את מתנות יעקב.

ראינו שבסיפורי בראשית אין באמת גנאי לעשיו, מהי אם כן הסיבה להשחרת (או להאדמת) דמותו?

טבעם של בני-האדם שהם מגדירים עצמם על פי האחר, "אני כל מה שהוא לא". לאורך הדורות, היהודים הזדהו עם יעקב יושב האהלים אבל לא פחות מכך הם הגדירו את עצמם על פי האי-עשיויות שלהם. מאז גלו ישראל מארצם הם נלקח מהם הטבע וכוחם הפיזי. שדות הצייד שלהם ומלחמותיהם היו דפי הגמרא שמעליהם היו כפופים. לא עוד גוף וכוח, מעתה רוח ונפש ונשמה. אין זה פלא אם כן שעשיו החזק והארצי סימל בעיניהם ארציות, כוח וכוחניות, כל מה שהם אינם... עשיו הוא הטבע, המרחבים והחופש ויעקב הוא התרבות, הבית, האיפוק, כוחו של החלש.

אדום ההיסטורית נמחקה מעל פני הארץ ומעתה ייצג עשיו את האימפריה הרומית העוינת ומאוחר יותר את הנצרות בכלל. אויב נוסף מיוצג בדמותו של צאצא אחר של אברהם, ישמעאל, שייצג לאורך הדורות את האיסלם. אבן עזרא כתב: "ביד ישמעאל לבוז היינו/נסנו אל אדום ולא חיינו". הזיהוי הגויי העוין של עשיו ממשיך גם בספרות העברית החדשה, כך למשל בעיבוד של ביאליק לשיר עממי בידיש המדגים את עליונותו של יעקב על עשיו:

עֵשָׂו מְשֻׁכִּים לְבֵית הַמְרָזַח,

חֲבִית מְשָׁקִים מִפִּי תִתֵּן רִיחַ.
 אוי, אוי, אוי,
 אוי לְעֵשׂוֹ גוֹי!
 כּוֹסוּ – חֲיִיו,
 לְשִׁתּוֹת חֲיָב,
 כִּי-עַל-כֵּן הוּא גוֹי.

יַעֲקֹב מְשָׁפִים לְבֵית הַתְּפִלָּה,
 נוֹתֵן לְיוֹצְרוֹ שְׂבַח וּתְהִלָּה.
 הוּ, מַה-טוֹב
 חֶלֶק יַעֲקֹב!
 אֶל צוֹר חֲיִיו
 לְהוֹדוֹת חֲיָב,
 כִּי שְׁמוֹ יַעֲקֹב [...]

1.

התיאור היצרי והגופני של עשיו מעיד על איבה וחשש אבל משיכה ואפילו קנאה ב"עשיונים" של זמנם. **בספר הקבצנים**, מתאר מנדלי-מוכר-ספרים מפגש בין עגלונים יהודיים שעגלותיהם נתקעו לבין עגלונים נוכריים, שראו אותם בצרתם ונחלצו לעזרתם.

ומיד היינו מזדרזים ובאנו להסיע את עגלותינו. והערלים, אף על פי שלא מבני ישראל הם, מעיד אני עליהם שקיימו בנו מצוות "עזוב תעזוב" ועמדו לנו בשעת דחקנו, ובזכות דחיפתם החזקה יצאו עגלותינו מן אמת-המים בשלום. ואלמלא הם, מי יודע כמה היינו מטפלים בהוצאת העגלות, ואפשר שלא הועלנו כלום, קפוטותינו נתלכלכו בטיט וטליותינו היו מתמרטטות, שהרי באמת, מה אנו ומה כחנו? אבל בכח ידיהם של בני עשו המלאכה נעשית יפה. הם היו דוחפים כדבעי, ומדחיפתם היה נכר, שהידיים ידי עשו. אבל אנו, להבדיל, אין כחנו אלא בפה – **הקול קול יעקב**; וכשהיו הם דוחפים היינו אומרים: דחפו היטב, היטב דחפו, מפני שהקול יפה לדחיפה – ואנו בעצמנו היינו גונחים ומפרפרים בכל אברי גופנו ונראים כדוחפים...²

היהודים מתוארים כחסרי אונים ונבוכים הזקוקים לזרועו החסונה של עשיו כדי לחלץ את עגלותיהם. גם פה וגם בשירו של ביאליק ניכר דגם תשתית למערכת היחסים שבין ישראל ואומות העולם.

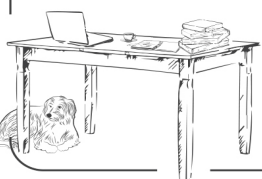
והיום?

היום אנו יושבים על אדמתנו במדינתנו הריבונית. העוד "יעקובים" אנשי רוח ואוויר אנחנו? אם הציונים הראשונים שאפו ל"עשיויות" הארצית והמעשית, האם כיום נוכל להגיש שהשכלנו להחזיר את הגוף ליהדות? ובכלל, האם השנים באמת עומדים בסתירה זה לזה?

אולי הגיעה העת להתפייסות של אמת בין יעקב ובין עשיו, בינינו לבין עשיו שבעמים, לשמור על זהותנו וייחודנו אבל להושיט יד לאומות העולם? ולא פחות מכך – אולי הגיעה השעה לפייס בין שני האחים שנמצאים בתוך כל אחד ואחת מאיתנו?

¹ <http://benyehuda.org/bialik/bia119.html>. אני מודה לפרופ' יאיר זקוביץ על ההפניה.

² http://benyehuda.org/mos/book_of_beggars.html פרק א.

"עשו" בגימטריה הוא "שלום", ובעל הטורים אמר, שלא יהיה שלום לישראל עד שיתפייסו עם עשיו, ונוסיף – עם עשיו שבחוץ ועם עשיו שבפנים.

